

مطالعات اسلامی در ژاپن
ش. نگر و کامادا - ترجمه ساسان غمائی

مقاله حاضر ضمن بررسی مقوله اسلام پژوهی در ژاپن طی قرن بیستم به معرفی اجمالی اسلام پژوهان ژاپنی می پردازد. در این نوشتار علاوه بر معرفی اسلامی این محققان به برخی از آثار برجسته آنها نیز اشاره شده است. نویسنده که خود از اسلام پژوهان نامدار ژاپنی است، پس از ذکر مقدمه در چهار بخش که عبارتند از: 1. پیشگامان مطالعات اسلامی 2. قرآن و حدیث 3. فلسفه، الهیات و عرفان 4. مطالعات شریعی، حوزه مطالعاتی محققان ژاپنی را مشخص کرده است. این مقاله از این جهت که اکثر پژوهشگران مذکور در آن هم اکنون در ژاپن مشغول فعالیت هستند می تواند برای اساتید و دانشجویان ایرانی که ما را به آشنایی و همکاری با آنها هستند، مفید باشد.

×××

مقدمه

مطالعات اسلامی در ژاپن از پیشینه زایدی برخوردار نیست، ژاپنیها مطالعاتشان را در اوایل قرن بیستم آغاز کردند. ما دو خاستگاه برای مطالعات جدید درباره اسلام و تمدن اسلامی در ژاپن می بینیم. یکی از آنها گراسی آکادمی بود که از تحولات در رشته تاریخ شرق در دانشگاهها نشات می گرفت. این گراسی، به تعبیری، ادامه مطالعه تاریخ چین به سوی مرزهای غربی چین و فراتر از آن آسیای مرکزی بود. خاستگاه دیگر مطالعات اسلامی در ژاپن، مثل مطالعات در مورد غرب، به دلیل نیاز مبرم امپراطوری استعمارگر ژاپن بود. این رشته گسترش پیدا کرد تا به منافع ملی از طریق حمایت حکومت استعمارگر و از راه دانش و تجربه در زمینه شناخت و کنترل جامعه مسلمان در قلمرو چین و جنوب شرق آسیا به توسعه طلبی ژاپن خدمت کند. بیشتر تحولات انجام شده در قبل و ما بین زمان جنگ مربوط به مراکز تحقیقاتی اندکی بود که توسط مقامات نظامی به لحاظ مالی حمایت می شدند. بنابراین بعد از شکست ژاپن در جنگ سال 1945، که به ژاپنیها از سوی نیروهای اشغالگر آمریکا دستور داده شد فعالیتهاشان را متوقف کنند، منابع گردآوری شده آنها از دست رفت.

پس از جنگ جهانی دوم، مطالعات اسلامی در ژاپن بار دیگر از صفر آغاز شد و توسط محققان به صورت فردی در دانشگاهها بدون نهادی متمرکز به جریان افتاد. سال 1960 پس از گذشت مدتی از آشوب سالهای جنگ، موسسات توسعه اقتصادی و موسساتی جهت مطالعات زبانها و فرهنگهای آسیای و افریقای در سال 1964 تاسیس شد. هر دوی این موسسات گروهها اقسمتی برای تحقیق در رابطه با مناطق مسلمانان داشتند. دو دانشگاه ملی برای گروههای عربی، فارسی و ترکی آموزش فشرده زبان را آغاز کردند. همچنین در سال 1980 برخی از دانشگاهها گروههای برای مطالعات

اسلامی ارشتهای مرتبط با آن افتتاح کردند. همزمان با گسترش مؤسسات در دهه‌های شصت و هفتاد به تدریج تعداد محققان افزایش یافت، و آموزش موضوعات مربوط به اسلام در گروه‌های مختلفی مانند تاریخ شرق، مطالعات دینی و حقوق آغاز شد. سازماندهی مطالعات در حوزه اسلامی توسط دولت مورد پشتیبانی قرار گرفت. گروهی موظف شدند طرح‌های تحقیقاتی، کنفرانسها و سمینارهای مختلف را پس از سال 2006 سازماندهی کنند. ما در حال حاضر سه انجمن تحقیقات دانشگاهی عمده داریم که بیشتر محققان مطالعات اسلامی و اسلامی با آنها در ارتباطند. یکی از قدیمی‌ترین انجمنها مجموعه‌ای برای مطالعات خاور نزدیک در ژاپن است که سال 1954 تاسیس شده است، که محققان خاور نزدیک و محققان فرهنگ تمدن اسلامی در این موسسه به هم پیوستند. دو مرکز دیگر یکی مرکزی است برای مطالعات اسلامی در ژاپن (تاسیس شده در سال 1963) و یکی مرکز مطالعات خاورمیانه در ژاپن (تاسیس شده در سال 1985). کار این دو مرکز به عنوان مراکز مربوط به پژوهشها این بود که مجلات دانشگاهی را منتشر کنند و نشستهای مختلف دانشگاهی را سازماندهی نمایند. فهرست اطلاعات آثار دانشگاهی که به وسایله محققان ژاپنی در حوزه اسلام و فرهنگ اسلامی انجام شده بود در پایگاه اطلاعاتی ای که بهوسایله کتابخانه شرقی است شده آوری جمع، بود شده آماده (Toyo Bunko)

پیشگامان مطالعات اسلامی

پرتودید برجسته‌ترین محقق در حوزه مطالعات اسلامی در ژاپن مرحوم پروفیسور توشیهیکو زوتسو است (1914-1993). تالیفات او در مطالعات اسلامی شامل مطالعات قرآنی، الهیات، فلسفه و عرفان است. او همچنین نظر روشنفکران ژاپنی را به خود جلب کرده است. شهرت فلسفی او از فحوای مقالات او قابل مشاهده است. بیشتر آثار زوتسو در رابطه با اسلام، به زبان انگلیسی منتشر شده است و شامل بیشتر درمیان غربیها و خوانندگان ایرانی شناخته شود تا خود ژاپنیها. تالیفات ژاپنی زوتسو در مجموعه آثارش که در مجله دانشگاه کیو (University keio) در سال 2013 چاپ شده، قابل دسترسی است و انتشار سایر تالیفاتش به زبان انگلیسی با ویرایش جدید در سایر مجلات انجام گرفته است. کامتارو ایگا (1908-1986) یکی از برجسته‌ترین دانشمندان ژاپن است و چندین مقاله از او در رابطه با عرفان ایرانی در دهه‌های سی و چهل میلادی به چاپ رسیده است. مقالات متعدد او طیف گسترده‌ای را نشان می‌دهد. گرچه او به تحول تصوف در جهان عرب توجهی نشان نمی‌دهد، که به عنوان نمونه در تفکر ابن عربی دیده می‌شود، اما سعی می‌کند ماهیت شکلگیری تصوف به طور کامل و تا مرحله نهایی آن را در آثار اخلاق گران فارسی در ابد. هوش نوریمورو (1915-1961) پژوهشگر مطالعات دینی، اثر قابلملاحظه‌ای درباره ریشه‌های عرفان دینی از خود به جا گذاشت (1966) و تحقیقات متعددی را به عرفان اسلامی، به ویژه در رابطه با اندیشه حلاج و ارتباطش با تجربه حضرت محمد (ص) و ملاقاتش با خداوند، اختصاص داد. به نظر می‌آید این دو محقق تحقیقاتشان را بدون هرگونه ملاقات ارتباطی با زوتسو به پیش بردند.

قرآن و حدیث

ترجمه قرآن به زبان ژاپنی در اواخر قرن نوزدهم آغاز شد، هر چند ترجمه‌های آغازین از زبان عربی ترجمه نشدند و از زبانهای اروپایی انجام گرفتند. ما اکنون ترجمه‌های متعددی از زبان عربی در اختیار داریم. از اوایل ترجمه‌ها، ترجمه‌های است که توشیهیکو زوتسو (1957-58) با تجدیدنظر در سال 1964 انجام داده است. دومین آنها به وسایله متخصصان زبان عربی، به نام کاتسوجی فوجی موتو و دیگران در سال 1970 انجام شد و سومین ترجمه به وسایله گروهی از مسلمانان ژاپنی در سال 1983 و براساس ترجمه قبلی که توسط رواجی سیتا 5 صورت گرفته بود (1972)، انجام شد. افزون بر این سه ترجمه، ما در حال حاضر ترجمه‌های جدیدی از قرآن در اختیار داریم، یکی ترجمه تاتسویچی ساوادا 6 است که در سال 2013 انجام شد. و یکی هم ترجمه‌ای است که با نظارت کوناکاتا 7 در سال 2014 انجام شده است. مترجم اول یک روحانی ژاپنی است که در شهر قیم تحصیل کرده، در حالی که مترجم دوم از ترجمه اهل سنت پیروی کرده است. حقیقت این است که جمعیت مسلمانان در ژاپن جمعیت زیادی نبود و پژوهشگران مسلمان در حوزه مطالعات اسلامی بسیار کم بودند. اما گمان می‌کنم تعداد مسلمانان ژاپنی که علاقه زیادی به مطالعات اسلامی دانشگاهی دارند، به خصوص در میان نسل جوان تر رو به افزایش است.

همچنین ما در مورد مطالعات قرآنی آثار برجسته‌ای داریم که نتیجه مطالعاتی است که در زمان جنگ به وسایله کوچی اوکوبوی 8 انجام شده است (1950) او کسی است که در طی جنگ جهانی دوم به اتفاق شاگردش هروکی کاکامه 9 مطالعات در زمینه اسلام را به پیش برد. ترجمه‌های ژاپنی در اوایل بخش شامل قرآن و بررسی‌های قرآنی هستند که به زبانهای گوناگونی انجام گرفته‌اند و با تفاسیر مسلمانانی که تحت سلطه سطره غرب هستند همسویی دارند. زوتسو اما بارعایتش به روش معنایی مطالعات قرآنی را با عنوان: ساختار عبارات اخلاقی در قرآن (1959) و خدا

و انسان در قرآن (1964)، منتشر کرد. ش. ن. اماک نو 10 کی از شاگردان ا زوتسو با پ روی از ش وه معنای ا زوتسو د دگه قرآن درباره خلقت و پان جهان را بررسی کرد (1970) همچن ن وش کواودا 11 مفاه م مهم در قرآن را مورد بررسی قرار داد (84-1985) همچن ن اسوشی کوسوجی 12 در مورد مطالب فقهی قرآن، گونهناس ای از مطالب فقهی قرآن را ارائه داد (1994) ش. مگرو کامادا 13 تفس ری باطنی تر از ا ن موضوع مطرح کرد (2000-1984) و ر کوا اوکاوا 14 رسالهای درباره مفهوم کتاب در قرآن و تفس ر تألف نمود. (2009)

از م ان جوامع حد ثی، در مجموعه اهل سنت، صحیح بخاری توسط ش. ن. اماک نو (1993-94) و مسلم توسط ای سوزاکی 15 (1987-89) به زبان ژاپنی ترجمه شد.

ما ترجمهای ژاپنی از جوامع حد ثی شعی در اختیار نداریم. اما گروهی از متخصصین ژاپنی زبان عرب، ترجمه اصول کافی کلینی را با همکاری دانشگاه بینالمللی المصطفی انجام دادند زمانی که این ترجمه منتشر شود ما دسترسی بیشتری به اسلام نه فقط از نظر اهل سنت بلکه از دیدگاه تشیع خواهیم داشت. همچنن صراطالنبی، یکی از مهمترین زندگنامههای حضرت محمد (ص) است که توسط آکرا گوتو 16 و گروهش ترجمه شده است. (2010-12)

فلسفه، الهیات و عرفان

دانشجویان ژاپنی ا زوتسو در رشته مطالعات اسلامی تعدادشان زیاد نیست از سوی دیگر ش. ن. اماک نو که پیشتر نامش را بردیم از این گروه به حساب میآید. نور کوشید 17 در سال 1960 به پژوهش درباره ابنسینا پرداخت و مطالعاتی که شامل پژوهشهای جامع نظر ابنسینا درباره نفس بود را منتشر کرد.

آکرو ماتسوموتو 18 که به وسوله جلالالدین آشتیانی در مشهد آموزش دید مطالعات فلسفی و عرفانی از نظر تشیع را به عهده گرفت. تاکاشی ا وامی 19 فهرست کتابشناختی مطالعات ابنسینا را منتشر کرد. تاشی و کورودا 20 یک سری از مطالعات مربوط به تفکر خوارج را منتشر کرد و به نوعی کوشید دیدگاه جهانی و تفکر اخلاقی آنها را به همراه آثار منظوم آنان بهلوسله روش مفهومی ا زوتسو احیاء کند. او همچنن مقاصد الفلاسفه غزالی، طوقالجامه ابن حزم، بداء الحکمه علامه طباطبائی و کتابهای دیگر را به زبان ژاپنی ترجمه کرد. ساچ کومورا تا 21 که در حال حاضر فعالانه در ایالات متحده آمریکا کار میکند، معالمدین و ملاذالمجتهدین ابن زینالدین، اثری مهم در شریعت و اصول فقه را به ژاپنی ترجمه کرده است. هتوشی ا نگاراشی 22 که متاسفانه نابینگام فوت کرد، کتابها و مقالاتی از خود به جا گذاشت که از جمله مهمترین این آثار ترجمه دقیق اولین بخش از کتاب قانون در طب ابنسینا و رسالهای درباره تفکرات پزشکی ابنسینا می تواند باشد که در اینسینا بر ارتباط پزشکی و فلسفه تاکید داشته است. محققانی که در بالا به آنها اشاره شد تاحدودی افرادی هستند که توسط ا زوتسو آموزش دیدند.

زمانی که گروه مطالعات اسلامی در دانشگاه توکو و دایر شد، اولین موسسه تخصصی تحقیقاتی و آموزشی مطالعات اسلامی در ژاپن به سال 1982 نیز راهاندازی گردید. کوچیرو ناکامورا 23 بهعنوان استاد این موسسه منصوب شد. تخصص اصلی او در مطالعات اسلامی بر تدریس آثار ابو حامد غزالی متمرکز بود. ناکامورا در رابطه با حوزه وسیعی از موضوعاتی چون الهیات، فلسفه، تصوف، حقوق و تحولات جدید اسلام، آثاری تالیف کرده است. افزون بر این ترجمه انگلیسی کتاب الذکر والدعوات، بخشی از احیاء العلومالدین غزالی، ترجمه ژاپنی چندین اثر از غزالی چون المنقذ من الضلال، مشکاه الانوار و الاقتصاد فی الاعتقاد که بخشهای مهمی از مطالعات اسلامی را تشکیل میدهند از جمله آثار او هستند. ماساتا کا تاکه تا 24 که جانشین کرسی ناکامورا شد و در سال 2014 نیز بازنشسته شد یکی از متخصصین عرفان و فلسفه اسلامی محسوب می شود. اثر برجسته او مقالهای است که درباره نظر ابنسینا در مورد عرفان و فلاسفه انجام داده و آثار مهمی از چندین فیلسوف از جمله کندی، فارابی، ابنباجه و ابن رشد را به زبان ژاپنی ترجمه کرده است.

کوناکاتا 25 در رشته فلسفه ساسی تحلیلی از جوانب گوناگون تفکر ابنسینا ارائه کرده است (1994) و تالیفات گستردهای درباره اسلام دارد. او مختصری از فقه مکاتب شافعی و حنبلی را ترجمه کرده، به همراه همسرش تفسیر جلالی را به ژاپنی برگردانده است (1995-2001).

هارو کوبا اشی 26 به معرفتشناسی و فلاسفه پس از ابنسینا تامل داشت و مقالاتی در موضوع خود آگاهی ابنسینا و سهروردی دارد. او النجاة ابنسینا و هاکالانور سهروردی را به زبان ژاپنی ترجمه کرده است. وی یک گروه آموزشی جهت مطالعه شفاء ابنسینا به مدت چندین سال تشکیل داد. اسوشی کوناگا 27 از دانشگاه کوتو تالیفات جامعی درباره تصوف دارد بهلوسله درباره ابن عربی. مجموعه مقالات او در سال 2013 بهصورت یک کتاب جمعآوری شد. او همراه با انسانشناسی به نام ماسا وکی آکاهوری 28 بر روی تصوف مصر کار میکند. توناگا یک گروه آموزشی درباره تصوف تشکیل داد که محققان جوان بسیاری را جذب کرد و به تدریس آموزشهای گوناگونی شکل گرفت. موروفوجی

تذکره‌الاولاء عطار را که به فهم ماهیت شخصیتی صوفیان کمک می‌کند، ترجمه کرد. آتسوشی نوماتا²⁹ به فلسفه یونانی در قلمرو اسلامی تمایل داشت و مقالاتی درباره شرح ابن سینا بر رساله درباره نفس ارسطو در سال 1997 منتشر کرد و هم مقالاتی درباره مبادی نوافلاطونی در آثار فارابی را در سال 1998 به چاپ رساند.
کازوکی شوجی³⁰ کتابی که به اخلاق از دیدگاه عبدالجبار متکلم معتزلی اختصاص دارد منتشر کرد (2001) کاوورو آوگوشی³¹ جنبه‌های کلامی گوناگون غزالی و فخرالدین رازی را بررسی کرد (2005). اسوکوکونوش تا³² ترجمه ژاپنی بخش النفس کتاب شفاء ابن سینا را سال 2012 انتشار داد.

مطالعات شریعی

مطالعات زبانی درباره اسلام شریعی تا قبل از انقلاب اسلامی ایران در سال 1979 انجام نشده است و تنها تعداد کمی از محققان برجسته مانند تسونه اوکارو (1925-2014) و هاروشی کاگا³⁴ به جنبه‌های مذهبی و فلسفی توجه کرده‌اند و چندین مقاله از خود به جا گذاشتند.
و اما در مورد مطالعات شریعی دوازده امامی، تاکامیتسو شیماموتو³⁵ از تصورات گوناگون از امام علی (ع) مطابق با سطوح مختلف جامعه در ایران با استفاده از منابع فارسی (1986) تصویری ارائه کرد. کویوکوشی³⁶ گسترش دیدگاه شریعی (امام غائب) در شریعه دوازده امامی که در منابع حدیثی درج شده است را تشریح کرد (1997) شیکرو کامادا اما در مورد تفکر عرفان شریعی و بهلول ملاحظه‌ها و مکتبش فعالیت نمود. او نسخه عربی به همراه ترجمه ژاپنی رساله خلاصه شده اکسار العارفین ملاحظه‌ها را منتشر کرد (1984) و ترجمه ژاپنی بخش حشر در کتاب اسفار اربعه ملاحظه‌ها را منتشر نمود (1986) و ترجمه انگلیسی منتخبی از نقل قولهای محسن فیض کاشانی را به چاپ رساند (2015)
ما درباره تفکر فرقه اسماعیلیه در شریعه و نقش فلسفه نوافلاطونی در تحولات آنها پژوهشهای متعددی داریم. افزون بر این شرح استادانه تاریخ و تفکر اسماعیلیه بهوسلمه³⁷ زوتسو (1986) نیز در این باب موجود است. کامادا هم مقاله‌های درباره ابومعقوب سجستانی نوشته است (1988) اکنون دو محقق هستند که بیشتر تمایل دارند به تحقیق درباره فلسفه اسماعیلیه بپردازند. یکی از آنها شینوموتو³⁷ از دانشگاه کواست که روی فلسفه ابوحاتم رازی کار می‌کند و چندین مقاله درباره او منتشر کرده است (1995) و دیگری تاتسو³⁸ از دانشگاه توکو است که رساله‌های درباره حمدالدین کرمانی و ترجمه بخشی از راحة‌العقل و همچنین رسائل اخوانالصفا را به چاپ رسانده است. آنچه من در این جا نوشتم می‌تواند فهرستی ساده از محققان ژاپنی و اندیشمندان مسلمانی باشد که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. این فهرست به‌طور حتم حاصل مجموع تلاشهای آکادمیک ژاپنی‌ها برای درک اسلام و ژرفای آن در طی این سالها است که افزون بر هفت دهه قدمت دارد. در کشوری مانند ژاپن جا که جمعیت مسلمانان اندک است، هر محقق عنوان مقاله‌اش را صرفاً مطابق با علاقه فکری و دانشگاهش می‌ابد و متون فارسی عربی را می‌خواند، آنها را ترجمه می‌کند، و ترجمه مقالات کتاب‌هاش را منتشر می‌نماید.

این فهرست می‌تواند نشان دهد گرچه ژاپنی‌ها مطالعاتشان در موضوعات مختلف اسلامی را مطابق با علاقه خودشان به پیش می‌برند اما نباید گفت که مطالعاتشان درباره اسلام نسبتی با مطالعات انجام شده در کشورهای اسلامی نداشته است. بالعکس، محققان ژاپنی ارتباط بسیار تنگاتنگ و همکاری رسمی با کشورهای میزبان داشتند. حتی در تجربه محدود مراودات دانشگاهی ام، به راحتی می‌توانم به چندین نام اشاره کنم، از جمله محققان ایرانی نظیر پروفیسور مهدی محقق، مرحوم احمد طاهر عراقی و دیگران، افرادی که در موقعیت‌های گوناگون به طرق مختلف، بسیار از ما مدد و نشان هستند. شاخه مطالعات اسلامی در محیط دانشگاهی ژاپن بسیار اندک است. برای پیشرفت مطالعات اسلامی در ژاپن در چندین اوضاعی بر عهده ماست که با محققان کشورهای اسلامی که دارای تاریخ بلندمدت همراهی با اسلام و حامله راث سنت خودشان هستند، همکاری و ارتباط داشته باشیم.

× استاد موسسه آموزش عالی آسای دانشگاه توکو و.

پی‌نوشتها:

- 1-Toshihiko Izutsu // 2-Kametarō Yagi // 3-Yoshinori Moroi // 4-Katsuji Fujimoto // 5-Ryoichi Mita // 6-Tatsuichi Sawada // 7-Kō Nakata // 8-Koji Okubo // 9-Hiroyuki Kagamishima // 10-Shinya Makino // 11-Yoshiko Oda // 12-Yasushi Kosugi // 13-Shigeru Kamada // 14-Reiko Okawa // 15-Isozaki // 16-Akira Goto // 17-Noriko Ushida // 18-Akiro Matsumoto // 19-Takashi Iwami // 20-Toshio Kuroda // 21-Sachiko Murata // 22-Hitoshi Igarashi // 23-Kojiro Nakamura // 24-Masataka Takeshita // 25-Kō Nakata // 26-Haruo Kobayashi // 27-Yasushi Tonaga //

28-Masayuki Akahori // 29-Atsushi Numata // 30-Kazuko Shiojiri // 31-Kaoru Aoyagi //
32-Yusuke Kinoshita // 33-Tsuneo Kuroyanagi // 34-Hiroshi Kagaya // 35-Takamitsu Shimamoto //
36-Kyoko Yoshida // 37-Shin Nomoto // 38-Tatsuya Kikuchi.